

Н.М. Гурына (Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна, Брэст)

МЕТАМОЎНЫЯ МАТЫВЫ Ё РАМАНЕ В. МАРЦІНОВІЧА “МОВА”

Чацвёрты раман Віктара Марціновіча выйшаў у 2014 годзе на беларускай і рускай мовах. На вокладцы слова *мова* падзелена на склады і кожны склад пазначаны кітайскім іерогліфам, які мае адпаведная гучанне. Той факт, што лексема і паняцце *мова* вынесеныя ў заглавак без дадатковых азначэнняў і ўдакладненняў, сімвалізуе іх важнасць для аўтара з розных пунктаў гледжання: лінгвістычнага, філасофскага, культуралагічнага, сацыяльнага. Гэта сапраўдны сучасны раман-антыутопія з цікавым сюжэтам, што дае права выдаўцам у анатацыі назваць яго лінгвістычным баевіком.

Ён мае падабенства з сацыяльнымі прароцтвамі В. Пелевіна, з фантастычнымі карцінамі К. Ісігура. Але гэта цалкам наш раман, таму што больш за ўсё аўтара хвалюе лёс мовы – беларускай мовы. Нечакана ў цалкам футурыстычны кантэкст (дзеянне адбываецца ў Мінску ў 4741 годзе па кітайскім календары, калі надышла эра Саюзнай дзяржавы Кітая і Расіі) уключаецца сыцыялінгвістычная праблематыка, і побач з камунікатыўнай і паэтычнай функцыяй мовы на пярэдні план выходзіць метамоўная. Гэта значыць, што тэмай рамана становіцца сама мова, мова ідзе пра мову. Што можна сказаць пра яе сродкамі сучаснага прыгожага пісьменства? Віктар Марціновіч выбраў фантастычны сюжэт, які адпавядае яго песімістычным поглядам на стан мовы і моўную палітыку сёння, таму і атрымалася кніга-перасцярога: “За мову спачатку сталі браць на вуліцах. Потым закрылі навучанне на мове. Потым абвясцілі яе наркотыкам і знішчылі ўсе кніжкі” [1, с. 169]. Але ў Мінску засталіся яе сталыя прыхільнікі, якія прывозяць маленькія скруткі з тэкстам з Варшавы. Як наркотык мова ўздейнічае толькі на тутэйшае насельніцтва, а на расійскае і кітайскае – не. Калі ўсе беларускія кніжкі пад забаронай (магутны Дзяржнаркакантроль садзіць гандляроў тэкстамі на 10 год), у Мінску з’яўляецца падпольная арганізацыя, якая падобная на міжнародную мафію, што кантралюе наркатрафік ад Пекіна да Беластока. Узначальвае яе таямнічая Цётка.

Значная частка рамана малое карціны жыцця дробных махляроў, наркаманаў, барыг. Гэта сацыяльная крытыка грамадства спажывання, дзе храмам становіцца буцік, усе пакланяюцца брэндам. Шопінг – новая рэлігія. Чалавек – гэта тое, што на ім начапляна. Шалік Hermes на сацыяльнай лесвіцы вышэй, чым туфлі Marko. Тут В. Марціновіч паказаў, што спажывецкі рай для беларусаў яшчэ не настаў, ён малое пагоню за брэндамі ў будучым так, як бачыць сёння. І тут ён сапраўдны знаўца,

персанажы другога плана выглядаюць вельмі смешна: зэк Віця, дзядзя Саша, прастытутка Ірка. Але ўжо сёння мы бачым, што побач з бясконцым спажываннем у моладзі складаецца тэндэнцыя да мінімалізму, таму будучыня будзе, спадзяюся, не такая цёмная.

А персанажы першага плана патрэбныя аўтару, каб на два галасы весьці размову не толькі пра творцаў-маргіналаў, для якіх мова – сапраўдны кайф, але і пра непрыемную будучыню, якая настала пасля часу Смутку (так ў рамане пазначаны наш час). Там, дзе была літаратура, зараз пануе масавая культура: людзі глядзяць Net-візар, па якім круцяць шоў “Вясёлыя каты” або вечаровую праграму “Поўны пясец” з Сяргеем Пясецкім. На змену рамантычным пачуццям прыйшоў Cold Sex, сям’я “загнулася”, “усё, што лічылася прыстойным, добрым, проста людскім, цяпер з пагардай адрынута ўбок” [1, с. 46]. Для апісання стыля *аграгламур* В.Марціновіч не шкадуе фарбаў: гэта і абавязковая рэпрадукцыя карціны Шышкіна “Раніца ў сасновым лесе”, фальшывая італьянская мэбля на рынку ў “Ждановічах”, дамы-хрушчоўкі (яны так называюцца, таму што з навакольных дрэваў на іх балконы злятаецца шмат хрушчоў). Як кажа гандляр нематэрыяльнымі відамі наркатыкаў Сярожа, “жыццё без мовы – нудная халера”. Другі голас належыць Джанкі – наркаману, які здабывае дозу ў Чайна-таўне. Гэта невялічкія скруткі з урыўкамі класічнай беларускай прозы і паэзіі. Джанкі ловіць кайф ад Л. Геніюш, У. Дубоўкі, У. Жылкі, С. Пільштыновай, А.Мрыя, нават ад украінца С. Жадана.

В. Марціновіч лічыць, што мова – гэта код, гэта той сродак, які даносіць да нас каштоўнасці беларускай культуры. Мова дае адчуванне хатняга цяпла, сувязі з продкамі, дазваляе выказаць пачуцці, пра якія ў век глабалізацыі амаль усе забыліся. Сярожа не раз паўтарае, што ён занадта сентыментальны. Менавіта яму пападае ў рукі вялікая каштоўнасць – санеты Шэкспіра ў перакладзе У. Дубоўкі. Хто такі Шэкспір, не ведаюць нават тутэйшыя, магчыма, рускі пісьменнік габрэйскага паходжання. Бо ў яго такое дзіўнае імя. Як наркаман са стажам, ён ўжо кайфаваў ад Л. Геніюш, а пасля асабістай сустрэчы з Цёткай стаў яе прыхільнікам. Высветлілася, што Цётка і яе падпольная арганізацыя не гандлююць наркатыкамі, а збіраюць рэшткі тых кніг, па якім можна будзе аднавіць мову. Яна запісвае кожнае новае слова, пытаецца ў Сярожы, ці не вычытаў ён у Дубоўкі трэці сінонім да слова *каханне*, бо засталася толькі слова *любоў*, а трэцяе страцілася. Сярожа, хоць і завецца *city intellectual*, мала чым ёй можа дапамагчы. Яго веды пра мінулае Беларусі носяць адбітак гратэску: ВКЛ, Ефрасіння Полацкая, Вялікая Айчынная вайна, партызаны, МАЗ, МТЗ. Цётка праз свой лепшы ў кнізе маналог даводзіць: “Была краіна. Прыгожая краіна. Была гісторыя. Гісторыя ваяроў і волатаў...Была культура” [1, с. 163]. Тут В. Марціновіч задае балючыя

лінгвакультуралагічныя пытанні, якія наспелі ў нашым грамадстве. Паплечнікі Цёткі задумваюць вайсковую аперацыю па захопу тэлецентра, каб прабіцца з родным словам да шырокіх масаў. Масы знаходзяцца ў некім анабіёзе, героі гінуць, Цётка знікае назаўжды. У моўны код закралася памылка, яна, як вірус, псуе тэкст, які ўжо нельга прачытаць. Магчыма, так выглядае трасянка, а потым знікне і яна. Ці знікне за мовай краіна? У В. Марціновіча вельмі рамантычны погляд на сувязь мовы і нацыі, ён ствіць побач тры словы: мова – Беларусь – Бог. Як і яго герой, ён вельмі сентыментальны. Сучасны погляд на этнас дапускае не толькі назапашванне агульных прыкмет, але і іх страту. Выбітны амерыканскі сацыёлаг і лінгвіст Джошуа Фішман у эсе пад назвай “Сегодняшние споры между примордиалистами и конструктивистами: связь между языком и этничностью с точки зрения ученых и повседневной жизни” [2, с. 132] піша, што час рамантыкаў адыходзіць ў мінулае, сувязь паміж мовай і этнасам лічаць *materia sancta* тыя народы, што позна пачалі мадэрнізацыю. Гэта пра нас ці, напрыклад, пра македонцаў. Будзем спадзявацца, што паслабленне традыцыйнай сувязі з мовай не прывядзе да страты этнічнай ідэнтычнасці.

Літаратура

1. Марціновіч, В. Мова / В.Марціновіч. – Мінск: Кнігазбор, 2014. - 264 с.
2. Фишман, Дж. Сегодняшние споры между примордиалистами и конструктивистами: связь между языком и этничностью с точки зрения ученых и повседневной жизни / Дж. Фишман // Логос. – 2005. - № 4. – С.132-140.